

83. Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti.

Jaurīte Briede

Satura rādītājs

A. Ievads	51
1. Panta mērķis un saistība ar citiem Satversmes pantiem	51
2. Tiesību vēsturiskā attīstība	52
3. 83. panta ģenēze	53
4. Citu valstu konstitūcijās ietvertais regulējums.....	54
5. Starptautiskajos dokumentos ietvertais regulējums.....	55
B. Panta saturs.....	57
1. Tiesas un tiesnešu institucionālā neatkarība.....	57
2. Tiesnešu personiskā neatkarība	62
3. Padotība likumam	65

A. Ievads

1. Panta mērķis un saistība ar citiem Satversmes pantiem

1. Tiesas un tiesnešu neatkarība nozīmē neatkarību no citiem varas atzariem (institucionālā neatkarība), kā arī neatkarību no procesa dalībniekiem (personiskā neatkarība). Tādējādi komentējamais pants ietver divus tiesiskas valsts pamatprincipus – tiesas kā varas atzara **institucionālās neatkarības principu** un no procesuālā taisnīguma (*fair trial* – angļu val.) principa atvasināto tiesnešu **objektivitātes principu**.²⁶⁸ Institucionālās neatkarības garantēšana ir valsts pienākums, taču personiskās neatkarības jeb objektivitātes principa ievērošana lielā mērā atkarīga no tiesneša paša rīcības.

2. Kaut arī komentējamā panta tekstā minēti tikai tiesneši, nepārprotami šis teksts ir jāsaprot plašāk, attiecinot to arī uz **tiesas** neatkarību. Proti, tiesu vara atbilstoši likuma “Par tiesu varu”²⁶⁹ 1. pantam tiek īstenota ar tiesu starpniecību, tiesu spriež tiesa, nevis tiesneši.

3. Tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas valsts pamatprincipiem. Tiesu varas uzdevums ir gādāt, lai, spriežot tiesu, tiktu garantēta Konstitūcijas normu, likumu un citu juridisku aktu īstenošana, tiesiskuma principa ievērošana, kā arī aizsargātas cilvēka tiesības un brīvības.²⁷⁰ Tiesnešu un tiesas neatkarība cieši saistīta arī ar

²⁶⁸ Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā runā par diviem neatkarības jēdziena aspektiem – ārējo un iekšējo. Neatkarības ārējais aspekts nozīmē, ka iestādei, kurai ir jāpieņem nolēmums, ir jābūt aizsargātai no ārējas iejaukšanās vai spiediena, kas varētu apdraudēt tās locekļu pieņemtā nolēmuma neatkarību, izskatot tiem uzticētos strīdus. Iekšējais aspekts savukārt ir saistīts ar objektivitātes jēdzienu un attiecas uz to, ka tiek saglabāta vienāda distance attiecībā pret strīda dalībniekiem un to attiecīgajām interesēm saistībā ar strīda priekšmetu. Skat., piemēram, 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-517/09 39. un 40. punktu.

²⁶⁹ Par tiesu varu: likums (15.12.1992.). *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1993. 14. janvāris, Nr. 1/2.

²⁷⁰ Lietuvas Republikas Konstitucionālās tiesas 21.12.1999. spriedums lietā Nr. 16/98, konstatējošās daļas 1. punkta 2. apakšpunkts. Citēts: Satversmes tiesas 05.11.2004. spriedums lietā Nr. 2004-04-01, 8.1. punkts.

Satversmes 1. pantā nostiprināto varas dalīšanas principu²⁷¹ – tiesa demokrātiskā valstī var pildīt savu funkciju tikai tad, ja tā ir neatkarīga un apveltīta ar varu.²⁷² Neatkarīga tiesa ir tiesiskas valsts obligāts priekšnoteikums, bez tās tiesiska valsts nevar pastāvēt.²⁷³

4. Komentējamais pants saistīts arī ar Satversmes VIII nodaļā ietverto 92. pantu, kas garantē tiesības uz taisnīgu tiesu. Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka, analizējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, kas noteic, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā, jēdziens “taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, “taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un “taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta.²⁷⁴ Tāpat Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversmes 92. pantā garantētās tiesības uz taisnīgu tiesu ietver tiesības uz tiesas objektivitāti.²⁷⁵

5. Satversmes 83. pantā ietvertais tiesas un tiesnešu neatkarības princips nevar tikt aplūkots atrauti no citām Satversmes VI nodaļas normām, kas Satversmē ietvertas ar mērķi tiesas un tiesnešu neatkarības principa pamatelementiem piešķirt konstitucionālu rangu.²⁷⁶ Jo īpaši komentējamais pants saistīts ar Satversmes 84. pantu, jo tiesneša apstiprināšanas, atcelšanas no amata un sodīšanas tiesiskais regulējums ir tiesneša neatkarības garanta sastāvdaļa.

6. Vienlaikus jāņem vērā, ka tiesnešu neatkarības princips nav pašmērķis un nevar stāvēt pāri šā principa pamatmērķim – Satversmē nostiprinātajām cilvēka tiesībām uz taisnīgu tiesu. Tādēļ tiesneša neatkarība nevar tikt uzskatīta par absolūtu un neierobežotu principu. Neatkarību organiski ierobežo tautas suverenitātes princips, tiesību uz taisnīgu tiesu princips, vienlīdzības princips u.c. cilvēktiesību principi,²⁷⁷ bet jo īpaši – padotība likumam, kas ietverts arī komentējamā pantā. Tiesnešu neatkarību ierobežo arī procesuālās normas, kuru mērķis savukārt ir nodrošināt tiesas neatkarību²⁷⁸ un efektivitāti. Piemēram, likumdevējs var noteikt termiņus atsevišķu lietu paātrinātai izskatīšanai, nolēmuma sastādīšanai, nolēmuma formai u.tml.

2. Tiesību vēsturiskā attīstība

7. Neatkarīgas un objektīvas tiesas pirmsākumi meklējami jau seno tautu mitoloģijā. Sengrieķu taisnības dievieteī Temīdai ir aizsietas acis, kas simbolizē objektivitāti tiesas spriešanā.

²⁷¹ Skat., piemēram: Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 5. punktu.

²⁷² Skat. arī: Sauvé Jeans-Marc. *La justice dans la séparation des pouvoirs*. Pieejams: <http://www.conseil-etat.fr/cde/fr/discours-et-interventions/la-justice-dans-la-separation-des-pouvoirs.html> (aplūkots 23.08.2012.).

²⁷³ Heinrich Hans-Georg. *The role of judicial independence for the rule of law*. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Workshop on “Judicial Independence and Incompatibilities of the office of Judge with other activities”. Bishkek, Kyrgyzstan, 20–21 April 1998. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-JU\(1998\)044-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/1998/CDL-JU(1998)044-e.pdf) (aplūkots 19.09.2012.).

²⁷⁴ Skat. Satversmes tiesas 05.03.2002. spriedums lietā Nr. 2001-10-01, secinājumu daļas 2. punktu.

²⁷⁵ Satversmes tiesas 15.02.2005. spriedums lietā Nr. 2004-19-01, 6.3. punkts.

²⁷⁶ Satversmes tiesas 18.10.2007. spriedums lietā Nr. 2007-03-01, 30. punkts.

²⁷⁷ Osipova S., Strupiņš A., Rieba A. *Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves*. Jurista Vārds, 2010. 9. marts, Nr. 10 (605).

²⁷⁸ Sal.: Meikališa Ā. *Tiesu vara Latvijā*. Rīga: Avots, 1997, 19. lpp.

8. Tā kā tiesas institūta būtība ir izšķirt strīdu kā neieinteresētai personai, tiesas neatkarības un objektivitātes princips radās līdz ar tiesas institūta izveidošanos. Šeit gan jāatzīmē, ka sākotnēji akcents tika likts uz tiesneša personisko neatkarību jeb objektivitāti, savukārt ideja par tiesas un tiesnešu institucionālo neatkarību ir attīstījusies vēlāk.

9. Piemēram, Senajā Ēģiptē tiesneši tiesāja augstākā taisnīguma – taisnības dievietes *Maat* – vārdā, lai tiesa būtu neitrāla un tiesas procesā noskaidrotu patiesību. Kaut arī izpildvara un tiesa pilnībā nebija nošķirtas, tiesas procesa pamatprincips bija tiesnešu neitralitāte un objektivitāte. Tiesas spriešanas objektivitāti garantēja arī tiesnešu noraidīšanas iespēja gadījumos, kad bija pamats apšaubīt tiesnešu neitralitāti.²⁷⁹

10. Arī Senajā Grieķijā tiesnesim bija jābūt neatkarīgam un objektīvam. Visskaidrāk tas pausts īsā likumā, kas bija pieņemts 6. gs. pr. Kr. un noteica pienākumu tiesnesim ar zvērestu apstiprināt, ka viņš, taisot spriedumu, ir stingri ievērojis likumu.²⁸⁰

11. Par tiesas neatkarību no karaļa varas Eiropā sāka runāt 17. gadsimtā. 1701. gadā Anglijā tika izdots likums, kas lika pamatus tiesneša institucionālajai neatkarībai, nosakot, ka tiesnesis no amata netiek atcelts vismaz tikmēr, kamēr viņš rīkojas atbilstoši amatam, un viņu var atlaist tikai parlaments.²⁸¹

12. 18. gadsimtā Šarls Luijs Monteskjē līdzās funkcionāli nošķirtām likumdevēja varai un izpildvarai piedāvāja veidot trešo neatkarīgas varas atzaru – tiesu varu: “No pašas lietas būtības izriet: lai novērstu varas ļaunprātīgu izmantošanu, ir nepieciešams, lai vara uzraudzītu varu. Padoto politiskā brīvība ir sava veida dvēseles miers, kas izriet no pārliecības, kāda ir personai par savu drošību. Lai nodrošinātu tādu brīvību, valdībai jābūt izveidotai tā, lai cilvēkiem nebūtu jābaidās citam no cita. Brīvība nevar eksistēt, ja likumdevējvara un izpildvara būs koncentrētas vienās rokās. Brīvība nevar eksistēt arī tad, ja tiesu vara nebūs atdalīta no likumdevējvaras un izpildvaras.”²⁸²

3. 83. panta ģenēze

13. Sākotnēji šajā pantā ietvertā norma bija iekļauta Satversmes 81. pantā. Ņemot vērā Satversmes redakcijas komisijas labojumus, pēc trešā lasījuma Satversmes pantu numerācija tika mainīta un 81. pants tika pārnumurēts par 83. pantu.²⁸³ Satversmes komisijas referentu ziņojumos par šo pantu norādīts, ka tiesām kā tiesību sargiem valstī jābūt neatkarīgiem.²⁸⁴ Diskusijas, pieņemot komentējamo pantu, nenotika.²⁸⁵

²⁷⁹ Osipova S. Taisnas tiesas modeļi senajā pasaulē. Grām.: *Aktuālas tiesību realizācijas problēmas*: Latvijas Universitātes 69. konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 171. lpp.

²⁸⁰ Turpat, 164.–165. lpp.

²⁸¹ Waldron Jeremy. *The law*. London and New York: Routledge, 1990, p. 126.

²⁸² Монтегсье Ш. *Избранные произведения*. (О духе законов). Москва, 1955, с. 289. Citēts pēc: Osipova S., Strupiņš A., Rieba A. *Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves*. Jurista Vārds, 2010. 9. marts, Nr.10 (605).

²⁸³ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 1025. lpp.

²⁸⁴ Turpat, Satversmes komisijas referentu ziņojumi par Satversmes I daļu Latvijas Satversmes Sapulces IV sesijas 1. sēdē (20.09.1921.), 20. lpp.

²⁸⁵ Turpat, 480. lpp.

14. 1991. gadā izstrādātajā Latvijas Republikas Pamatlikuma pārejas periodam projektā (kurš netika pieņemts) bija iekļauts redakcionāli nedaudz atšķirīgs, bet pēc būtības analogs pants. Šī projekta 85. pants paredzēja: “Tiesneši ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam.”²⁸⁶

15. 1991. gada 10. decembra konstitucionālā likuma “Cilvēka un pilsoņa tiesības un pienākumi”²⁸⁷ 18. panta ceturtajā teikumā bija noteikts, ka katram ir tiesības uz viņa lietas taisnīgu, atklātu izskatīšanu *kompetentā, neatkarīgā un objektīvā tiesā*, kas izveidota atbilstoši likumam.

16. Satversmes 83. pants kopš iekļaušanas Satversmē nav grozīts.

4. Citu valstu konstitūcijās ietvertais regulējums

17. Līdzīgi kā komentējamā pantā tiesu un tiesnešu neatkarība ir nostiprināta citu valstu konstitūcijās. Turklāt norāde uz tiesnešu neatkarību visbiežāk tiek saistīta ar tiesnešu iecelšanas un atcelšanas kārtību (skat. 84. panta komentāru).

18. Portugāles konstitūcijas 206. pants un Vācijas Pamatlikuma 97. panta “Tiesnešu neatkarība” pirmās daļas teksts pilnībā sakrīt ar komentējamā panta tekstu, savukārt Pamatlikuma 97. panta otrā daļa regulē tiesnešu iecelšanas kārtību. Tāpat arī Igaunijas konstitūcijas 146. pantā noteikts, ka tiesneši savā darbā ir neatkarīgi un spriež tiesu atbilstoši konstitūcijai un likumiem, bet 147. pantā regulēta tiesnešu iecelšanas un atcelšanas kārtība. Polijas konstitūcijas 178. panta pirmajā daļā noteikts, ka tiesneši, pildot savus pienākumus, ir neatkarīgi un padoti tikai konstitūcijai un likumiem. Atbilstoši Francijas konstitūcijas 64. pantam valsts prezidentam jāgarantē tiesnešu neatkarība, tiesneši nevar tikt atcelti no amata. Grieķijas konstitūcijas 87. panta pirmajā daļā uzsvērts, ka tiesnešiem ir funkcionālā un personiskā neatkarība. Turklāt Grieķijas konstitūcijas 92. pantā noteiktas vairākas garantijas arī tiesas darbiniekiem.

19. Lai garantētu tiesnešu personisko neatkarību, dažu valstu konstitūcijās ietverts aizliegums tiesnešiem ieņemt citu amatu, izņemot, ja tas īpaši atļauts ar likumu. Piemēram, Igaunijas konstitūcijas 147. pantā noteikts, ka tiesneši nevar ieņemt citu amatu, izņemot tos, kas noteikti ar likumu. Atbilstoši Lietuvas konstitūcijas 113. pantam tiesnesis nevar ieņemt amatu komercuzņēmumā un saņemt atalgojumu citur, izņemot par darbu izglītības vai mākslas jomā. Grieķijas konstitūcijas 89. panta otrajā daļā pieļauts, ka par tiesnesi var ievēlēt augstskolu asociētos profesorus vai profesorus. Līdzīgi arī Portugāles konstitūcijas 218. pantā tiesnesim atļauts veikt pedagoģisko darbību un zinātnisko pētniecību tiesību jomā. Tiesnesis nevar veikt funkcijas, kas nav saistītas ar tiesas darbību, ja vien to nav atļāvusi attiecīga augstāka padome. Austrijas konstitūcijas 87. pantā noteikti aizliegumi tiesnesim nodarboties ar komercdarbību, savukārt 87.a pantā noteikti atsevišķi izņēmumi šim aizliegumam.

20. Vairāku valstu (pamatā to valstu, kurās pirms dažiem gadu desmitiem valdīja vienpartijas sistēma) konstitūcijās ietverti arī ierobežojumi tiesnesim iesaistīties politiskajās aktivitātēs. Šādu ierobežojumu, piemēram, ietver Lietuvas konstitūcijas 113. panta

²⁸⁶ Latvijas Republikas Pamatlikums pārejas periodam. Projekts. *Laikraksta Diena pielikums “Likumi, lēmumi, oficiālie dokumenti”*, 1991. 12. jūlijs, Nr. 26.

²⁸⁷ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1992. 30. janvāris, Nr. 4/5.

trešais teikums: “Tiesnesis nevar iesaistīties politisko partiju un citu politisko organizāciju darbībā.” Arī Polijas konstitūcijas 178. panta trešajā daļā noteikts, ka tiesnesis nevar būt politiskās partijas vai arodbiedrības biedrs, kā arī nevar veikt citas sabiedriskas darbības, kas nav savienojamas ar tiesas un tiesnešu neatkarības principu. Spānijas konstitūcijas 127. pantā ietverti līdzīgi ierobežojumi, kā arī atrunāts, ka tiesnešu profesionālās biedrošanās sistēmu un metodes nosaka likums.

21. Vairāku valstu konstitūcijās ietvertas arī tiesnešu garantijas netikt tiesātam bez īpašas parlamenta, prezidenta vai tiesnešu pašpārvaldes piekrišanas. Tā Igaunijas konstitūcijas 153. pantā “Tiesnešu imunitāte” noteikts, ka tiesnesis var tikt apsūdzēts kriminālnoziedzumā tikai pēc tiesas ierosinājuma un tam nepieciešama valsts prezidenta piekrišana. Lietuvas konstitūcijas 114. pantā noteikts, ka tiesnesi nevar saukt pie kriminālatbildības, arestēt vai citādi ierobežot viņa brīvību bez Seima piekrišanas, bet Seima sesiju starplaikā – bez valsts prezidenta piekrišanas.

22. Atsevišķās konstitūcijās runāts arī par tiesnešu un tiesu atbildību un imunitāti. Portugāles 218. panta otrajā daļā teikts, ka tiesneši nav atbildīgi par saviem nolēmumiem, ja vien likumā nav teikts citādi. Savukārt Spānijas konstitūcijas 121. pantā norādīts, ka par zaudējumiem, kas nodarīti tiesas vai tiesas administrācijas kļūdas dēļ, ir tiesības saņemt kompensāciju no valsts.

23. Polijas konstitūcijas 178. panta otrajā daļā kā papildu garantija ietverts noteikums, ka tiesnešiem jābūt atbilstoši darba apstākļiem un jāsaņem atalgojums, kas atbilst viņu amatam un pienākumu apjomam.

24. Dažu valstu konstitūcijās ietverts aizliegums iejaukties tiesas vai tiesnešu darbībā. Šāds aizliegums ietverts, piemēram, Lietuvas konstitūcijas 114. panta pirmajā teikumā. Arī Zviedrijas 1974. gada konstitucionālā likuma (*Regeringsformen*) 11. nodaļas 3. pantā teikts, ka ne parlaments (*Riksdag*), ne valsts pārvalde nevar noteikt tiesai, kā izspriežama individuāla lieta. Valsts pārvalde arī nevar noteikt, kā sadalāmi pienākumi tiesnešu starpā.

25. Vairāku valstu konstitūcijās kā tiesas un tiesnešu neatkarības garants nostiprināta tieslietu padome (skat., piemēram, Itālijas konstitūcijas 104. pantu, Grieķijas konstitūcijas 90. pantu).

5. Starptautiskajos dokumentos ietvertais regulējums

26. Pirmais starptautiskais dokuments, kurā tika iekļautas procesuālā taisnīguma prasības, ir Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Tās 10. pantā garantētas tiesības uz to, ka lietu atklāti un ievērojot visas taisnīguma prasības izskata *neatkarīga un objektīva tiesa*.

27. Arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta pirmajā daļā noteikts, ka ikvienam ir tiesības, nosakot civilo tiesību un pienākumu vai viņam izvirzītās apsūdzības krimināllietā pamatotību, uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu *neatkarīgā un objektīvā* ar likumu noteiktā tiesā.

28. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts) 14. panta pirmās daļas pirmajā teikumā noteikts, ka katram ir tiesības uz to, lai lietu taisnīgi un publiski izskatītu saskaņā ar likumu izveidota kompetenta, *neatkarīga un objektīva tiesa*. Līdzīgs regulējums ietverts arī Eiropas Savienības pamattiesību hartas

47. panta otrajā daļā: ikvienai personai ir tiesības uz taisnīgu, atklātu un laikus veiktu lietas izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā, tiesību aktos noteiktā tiesā.

29. Īpaši atzīmējami ir ANO Ģenerālās Asamblejas 1985. gada 29. novembrī apstiprinātie Tiesu varas neatkarības pamatprincipi, kas formulēti, lai palīdzētu dalībvalstīm to uzdevumā nodrošināt un veicināt savas tiesu varas neatkarību, jāņem vērā un jāievēro valdībām savas nacionālās likumdošanas prakses ietvaros, un tiem jāpievērš tiesnešu, juristu, izpildvaras un likumdošanas pārstāvju un sabiedrības uzmanība kopumā.²⁸⁸ Kā norādījusi Satversmes tiesa, pieņemot 1990. gada 4. maija deklarāciju "Par Latvijas Republikas pievienošanas starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos", Latvija pievienojās arī ANO noteiktajiem Tiesu varas neatkarības pamatprincipiem.²⁸⁹

30. Tiesnešu neatkarības jautājumus ietver arī Eiropas Padomes Ministru komitejas 1994. gada 13. oktobra rekomendācija Nr. R (94)12 par tiesnešu neatkarību, efektivitāti un lomu [*Recommendation No. R (94) 12 of the Committee of Ministers to Member States On Independence, Efficiency and Role of Judges*], Eiropas Padomes Eiropas tiesnešu konsultatīvās padomes viedoklis Nr. 1 par tiesu varas neatkarības un tiesnešu neatceļamības prasībām (*CCJE Opinion No 1 on standards concerning the independence of the judiciary and the irremovability of judges*), Eiropas harta "Par tiesnešu statusu" (*European Charter on the Statute of Judges, Council of Judges, 8–10 July 1998*), Starptautiskās tiesnešu asociācijas 1999. gadā apstiprinātā Vispārējā tiesnešu harta (*Universal Charter of the Judge adopted by the Central Council of the International Association of Judges in 1999*), Eiropas Tiesnešu asociācijas 1998. gadā apstiprinātā Eiropas tiesnešu harta (*Judges' Charter in Europe adopted by the European Association of Judges on March 20, 1993*). Lai gan minētie dokumenti uzskatāmi tikai par vadlīnijām, tie uzliek stingrus morālus un politiskus pienākumus valstīm un ir izmantojami kā līdzeklis tiesnešu neatkarības kritērija satūra noskaidrošanai.²⁹⁰

31. 2010. gada 17.–19. novembrī Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome (Eiropas padomes izveidota padomdevēja institūcija tajos jautājumos, kas skar tiesu neatkarību, objektivitāti un darbību) savā 11. plenārsēdē, kas notika Strasbūrā, pieņēma Tiesnešu pamatprincipus (*Magna Carta*), kur apkopoti un kodificēti svarīgākie iepriekšējos viedokļos izteiktie secinājumi.²⁹¹ Šajā dokumentā ietverti vairāki tiesnešu neatkarību nodrošinoši principi.

32. Nozīmīgus dokumentus tiesu neatkarības jomā izstrādājusi arī Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisija)²⁹², ko 1990. gadā izveidoja Eiropas Padome un kas šobrīd aptver 58 dalībvalstis.²⁹³

²⁸⁸ ANO Tiesu varas neatkarības pamatprincipi. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28. septembris, Nr. 148 (431).

²⁸⁹ Satversmes tiesas 04.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-06-01, secinājumu daļas 2.4. punkts.

²⁹⁰ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 7.1. punkts.

²⁹¹ *Tiesnešu pamatprincipi*. Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes secinājumi. Jurista Vārds, 2010. 28. decembris, Nr. 52.

²⁹² http://www.venice.coe.int/site/dynamics/N_Subject_ef.asp?T=27&L=E (aplūkots 19.09.2012.).

²⁹³ http://www.venice.coe.int/site/main/Presentation_E.asp (aplūkots 19.09.2012.).

B. Panta saturs

1. Tiesas un tiesnešu institucionālā neatkarība

33. Tā kā tiesneši ir apveltīti ar tiesībām pieņemt galīgos lēmumus par brīvību, tiesībām, pienākumiem un pilsoņu īpašumu²⁹⁴, tiesnešu un tiesas neatkarība ir viens no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatprincipiem. Tiesas un tiesnešu neatkarība nav pašmērķis, bet gan līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī obligāts priekšnoteikums tiesību uz taisnīgu tiesu īstenošanai.²⁹⁵ Kā uzsvērts Latvijas Republikas Augstākās tiesas 1991. gada 11. marta plēnuma lēmumā “Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību”²⁹⁶, tiesas spriedumi ir tik objektīvi, cik neatkarīga ir bijusi tiesa, izskatot šo lietu.

34. Kā norādījusi Satversmes tiesa, tiesnešu neatkarība ir saistīta ar vairākām šādām garantijām: tiesneša amatā atrašanās garantijas (tiesnešu iecelšanas vai apstiprināšanas kārtība, iecelšanai nepieciešamā kvalifikācija, amata saglabāšanas garantijas, noteikumi paaugstināšanai amatā un pārcelšanai citā amatā, pilnvaru apturēšanas un izbeigšanas noteikumi), tiesneša neaizskaramība, finansiālā drošība (sociāla un materiāla rakstura garantijas), tiesneša institucionālā (administratīvā) neatkarība un tiesu varas faktiskā neatkarība no izpildvaras vai likumdevēja politiskās ietekmes. Visas šīs garantijas ir cieši saistītas, un, ja kaut viena no tām tiek nesamērīgi ierobežota, tiek pārkāpts tiesnešu neatkarības princips un līdz ar to apdraudēta tiesas pamatfunkciju veikšana un cilvēka tiesību un brīvību nodrošināšana.²⁹⁷ Satversmes tiesa arī norādījusi,²⁹⁸ ka secinājumu par Satversmē noteiktajām tiesu varas neatkarības garantijām apstiprina arī tas, ka tiesu iekārtas un procesa likumus var grozīt tikai Saeima vai tauta.²⁹⁹

35. Savukārt Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt ir atgādinājusi: lai noteiktu, vai tiesa var tikt uzskatīta par neatkarīgu, jo īpaši jāņem vērā tās sastāva izveidošanas veids un mandāta ilgums (iecelšanas amatā termiņš), aizsardzība pret ārējiem spiedieniem un tas, vai tiesa rada vai nerada iespaidu, ka tā ir neatkarīga.³⁰⁰

36. Tiesnešu neatkarība nostiprināta vairākos Latvijas normatīvajos aktos. Kā būtiskākais jāmin likums “Par tiesu varu”³⁰¹ un tā 2. nodaļa “Tiesu neatkarības principi un garantijas”. Minētā likuma 11. pants noteic, ka valsts iestādēm, sabiedriskajām un politiskajām organizācijām, citām juridiskajām un fiziskajām personām ir pienākums

²⁹⁴ Skat.: ANO Tiesu varas neatkarības pamatprincipi, preambula. *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 28. septembris, Nr. 148 (431).

²⁹⁵ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 7. punkts.

²⁹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 12.–13. lpp., plēnuma lēmuma preambula.

²⁹⁷ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 8.2. punkts.

²⁹⁸ Satversmes tiesas 05.11.2004. spriedums lietā Nr. 2004-04-01, 10.1. punkts.

²⁹⁹ Šāds ierobežojums tiešā tekstā izrietēja no Satversmes 81. panta, kas atļāva Ministru kabinetam Saeimas sesiju starplaikā izdot noteikumus ar likuma spēku. Šādi noteikumi nevarēja grozīt tiesu iekārtas un procesa likumus. 81. pants no Satversmes tika izslēgts 2007. gada 3. maijā. Skat.: Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 17. maijs, Nr. 79 (3655).

³⁰⁰ Skat. piemēram: ECT spriedums lietā *Lavents v. Latvia*. 58442/00, 28.11.2002., 117. punkts.

³⁰¹ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1993. 14. janvāris, Nr. 1/2.

respektēt un ievērot tiesu neatkarību un tiesnešu neaizskaramību. Nav pieļaujama nekāda tiesas spriešanas ierobežošana, iespaidošana, ietekmēšana, tieši vai netieši draudi, citāda prettiesiska iejaukšanās tiesas spriešanā neatkarīgi no tā, kādā nolūkā un ar kādu ieganstu tas tiktu darīts. Jebkura tiesneša ietekmēšana un iejaukšanās tiesas spriešanā sodāma likumā noteiktajā kārtībā. Nevienam nav tiesību pieprasīt no tiesneša atskaiti vai paskaidrojumu par to, kā izskatīta konkrētā lieta, vai arī apspriedes laikā izteikto viedokļu izpaušanu.

37. Atbilstoši Krimināllikuma 295. pants paredz sodu par iejaukšanos lietas iztiesāšanā un tiesnešu ietekmēšanu.

38. Satversmes tiesas tiesnešu neatkarības garantijas nostiprinātas arī Satversmes tiesas likuma³⁰² IV nodaļā.

39. Atbilstoši Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes norādījumiem, lai nodrošinātu tiesu varas neatkarību, katrai valstij ir jāizveido **tieslietu padome** vai cita, no likumdevēja un izpildvaras neatkarīga, institūcija ar plašām pilnvarām visos jautājumos, kas attiecas uz tiesnešu statusu, kā arī uz tiesu institūciju organizāciju, darbību un tiesas tēla veidošanu.³⁰³ Konsultatīvā padome apstiprinājusi arī dokumentu, kurā izklāstītas prasības dalībvalstīm, lai Tieslietu padomes (vai līdzīgas institūcijas) reāli varētu īstenot savu uzdevumu.³⁰⁴ Laikā, kad Latvijā tika izstrādāti grozījumi likumā "Par tiesu varu", tika sagaidīts, ka Tieslietu padomes institūta radīšana varētu gan garantēt tiesu varas neatkarību kopumā, gan aizsargāt katra tiesneša neatkarību.³⁰⁵ Tomēr tika izteikti arī viedokļi, kas apšaubīja tās efektivitāti.³⁰⁶ Tieslietu padomes izveidošana noteikta likumā "Par tiesu varu", ar 2010. gada 3. jūnija grozījumiem³⁰⁷ likumā iekļaujot 13.¹nodaļu "Tieslietu padome". Grozījumi stājās spēkā 2010. gada 1. augustā. Kā nozīmīgākās likuma "Par tiesu varu" 89.¹pantā Tieslietu padomei noteiktās funkcijas var minēt to, ka Tieslietu padome apstiprina tiesnešu specializācijas pamatprincipus un lietas slodzes rādītāju noteikšanas kārtību, kā arī nosaka tiesnešu profesionālo zināšanu pārbaudes saturu un kārtību. Tieslietu padome sāka darboties 2010. gada rudenī, pēc tam kad 2010. gada 3. septembra Tiesnešu konferencē tās sastāvā tika ievēlēti seši tiesneši.

40. Tikai tādā valstī, kurā varas dališanas princips garantē valsts varas atzaru līdzsvaru un savstarpēju kontroli, novēršot jebkura atzara uzkundzēšanās tendences, sekmējot varas mērenību un līdz ar to nodrošinot patiesi neatkarīgu tiesu varu, ir iespējams nodrošināt tiesnešu neatkarību.³⁰⁸

³⁰² Satversmes tiesas likums (05.06.1996.). *Latvijas Vēstnesis*, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103 (588).

³⁰³ *Tiesnešu pamatprincipi*: Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes secinājumi, 13. punkts. *Jurista Vārds*, 2010. 28. decembris, Nr. 52.

³⁰⁴ Opinion No. 10 (2007) of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers on "The Council for the judiciary at the service of society" Pieejams: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1224031&Site=CM> (aplūkots 05.09.2012.).

³⁰⁵ Bērziņš R. *Par darbu pie Tieslietu padomes izveides*. *Jurista Vārds*, 2010. 26. janvāris, Nr. 4 (599).

³⁰⁶ Skat., piemēram, Aivara Endziņa un Gunāra Kūtra viedokli laikraksta *Jurista Vārds* organizētajā neklātienas diskusijā: *Vai iecerētā Tieslietu padome attaisnos cerības*. *Jurista Vārds*, 2010. 26. janvāris, Nr. 4 (599).

³⁰⁷ *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 22. jūnijs, Nr. 99.

³⁰⁸ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 7.3. punkts.

41. Tiesnesis un tiesa ir **neatkarīgs no izpildvaras**. Galvenokārt tas izpaužas tādējādi, ka izpildvara nevar dot rīkojumus, kā tiesnesim jāpilda savas tiesas funkcijas.³⁰⁹ Tā, piemēram, ministra jebkura iesaistīšanās tiesas spriešanā rada apdraudējumu tiesas neatkarībai.³¹⁰ Tiesa, kas saņem norādījumus no izpildvaras, nav neatkarīga.³¹¹ Ja kāds no procesa dalībniekiem ir valsts iestāde, attiecīgajai tiesai ir jābūt trešās personas pozīcijā attiecībā pret iestādi, kura pieņēmusi apstrīdēto lēmumu un pret kuru ir vērsta prasība.³¹² Nevienam nav tiesību pieprasīt no tiesneša atskaiti vai paskaidrojumus par to, kā izskatīta konkrēta lieta, vai arī izpaust viedokļus, kādi izteikti apspriedes laikā. Teiktais neattiecas uz tautas tiesas pienākumu sniegt Republikas Augstākajai tiesai un Tieslietu ministrijai ziņas par tiesu darba organizāciju.³¹³

42. Vienlaikus jāņem vērā, ka tiesu, kad tā veic nevis tiesas spriešanas, bet valsts pārvaldes funkciju, var kontrolēt gan tiesa, gan citas valsts institūcijas. Piemēram, ja tiesa nepamatoti atsaka izsniegt vispārpieejamu informāciju, persona var aizstāvēt savas tiesības gan pie tiesībsarga,³¹⁴ gan administratīvajā tiesā.

43. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pienākums neiejaukties spriedumu taisīšanā attiecas ne tikai uz likumdevēju un izpildvaru, bet arī uz pašu tiesu un ar tiesu varas īstenošanu saistītām amatpersonām. Tāpēc Satversmes tiesa atzina, ka tiesību norma, kas pilnvaroja Augstākās tiesas plēnumu izdot tiesām saistošus lēmumus par likumu piemērošanu, bija pretrunā ar varas dalīšanas principu un ierobežoja tiesnešu (tiesas) neatkarību.³¹⁵ Pašlaik Augstākās tiesas Tiesu palātas un Senāta departamenta tiesnešu kopsapulces lēmums, kurā izteikts viedoklis par tiesību normu interpretācijas un piemērošanas jautājumiem, uzskatāms par vadlīnijām, kurām tiesai ir vēlams sekot, bet no kurām tiesa nepieciešamības gadījumā var atkāpties.

44. Tiesnešu neatkarību lielā mērā ietekmē to **iecelšanas un atcelšanas kārtība**.³¹⁶ Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka viens no galvenajiem kritērijiem, kas nodrošina tiesneša neatkarību, ir Saeimas lēmums par viņa iecelšanu vai apstiprināšanu amatā.³¹⁷ Vairāk par tiesnešu iecelšanu un atcelšanu skat. 84. panta komentārā.

45. Atbilstoši ANO Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 7. punktam katras dalībvalsts pienākums ir nodrošināt pietiekamus resursus, lai nodrošinātu tiesu varai iespēju pienācīgi veikt savas funkcijas. Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām

³⁰⁹ Sauvé Jeans-Marc. *La justice dans la séparation des pouvoirs*. Pieejams: <http://www.conseil-etat.fr/cde/fr/discours-et-interventions/la-justice-dans-la-separation-des-pouvoirs.html> (aplūkots 23.08.2012.).

³¹⁰ Leach Philip. *Taking a case to the European Court of Human Rights*. London: Blackstone Press limited, 2011, p. 140.

³¹¹ ECT spriedums lietā *Beaumont v. France*. 15287/89, 24.11.1994., 38. punkts.

³¹² Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra sprieduma lietā C-517/09 38. punkts.

³¹³ Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību: Augstākās tiesas 11.03.1991. plēnuma lēmums Nr. 1, 4. punkts. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnumu krājums 1990–1995*. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 14. lpp.

³¹⁴ Skat. arī: Kovaļevska A. *Kāds ir tiesībsargu darbs Eiropā. Sestā Eiropas ombudu tikšanās*. Jurista Vārds, 2007. 23. oktobris, Nr. 43 (496).

³¹⁵ Satversmes tiesas 04.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-06-01, secinājumu daļas 2.4. punkts.

³¹⁶ Sauvé Jeans-Marc. *La justice dans la séparation des pouvoirs*. Pieejams: <http://www.conseil-etat.fr/cde/fr/discours-et-interventions/la-justice-dans-la-separation-des-pouvoirs.html> (aplūkots 23.08.2012.).

³¹⁷ Satversmes tiesas 18.10.2007. spriedums lietā Nr. 2007-03-01, 27. punkts.

(Venēcijas komisija) vairākkārt norādījusi, ka tiesnešu adekvātu un stabilu ienākumu garantija ir būtisks tiesnešu neatkarības elements.³¹⁸ Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka **pienācīgs atalgojums** ietilpst tiesneša neatkarības saturā un tam jābūt samērojamam ar viņa profesijas prestižu un atbildības apjomu. Adekvāts algu līmenis nepieciešams, lai nodrošinātu to, ka tiesneši var strādāt brīvi un ir pasargāti no spiediena, kura mērķis ir ietekmēt viņu lēmumus un rīcību. Sabiedrības uzticība tiesu varas neatkarībai tiktu iedragāta, ja tiesnešiem maksātu tik zemas algas, ka varētu rasties kaut mazākās aizdomas par to, ka tiesneši var tikt ietekmēti, izmantojot politisko spiedienu ar ekonomiskiem līdzekļiem.³¹⁹ Latvijā nav ilgstošu demokrātijas tradīciju un joprojām ir augsts korupcijas risks, tāpēc ir svarīgi nodrošināt tiesnešus ar atbilstošu amata atlīdzību, kas veicina tiesnešu neatkarību un tādējādi arī demokrātiskas un tiesiskas valsts principa ievērošanu.³²⁰

46. Satversmes tiesa arī norādījusi, ka Satversmes 83. pants principā ietver aizliegumu samazināt tiesnešiem likumā noteikto atlīdzību viņu pilnvaru laikā. Tomēr īpašos apstākļos – ekonomiskās lejupslīdes situācijā, kad valsts ir spiesta veikt vispārēju atalgojuma samazinājumu no budžeta finansētajās institūcijās, no tiesnešu atalgojuma samazināšanas aizlieguma principa var atkāpties. Arī apstākļi, ka likumdevējs lemj par tiesu budžetu un amatpersonu atalgojumu, vēl nenozīmē, ka tiek aizskarta attiecīgo funkciju pildīšanai nepieciešamā neatkarība. Taču arī ekonomiskās lejupslīdes apstākļos finansējumu var samazināt tikai un vienīgi tādējādi, ka tiek ievēroti konstitucionālie principi un konstitucionālās procedūras, proti, respektējot pamattiesības un brīvības, jo īpaši konstitucionālo vienlīdzības principu.³²¹ Tāpat Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Augstākajai tiesai ir tiesības tikt uzklaušītai Ministru kabinetā jautājumos, kas skar budžeta pieprasījumus.³²²

47. Kā vienu no tiesnešu neatkarības garantijām Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome ir norādījusi arī tiesnešu **mācības**. Piedalīties mācībās ir gan tiesnešu tiesības, gan pienākums. Mācības tiesnešiem ir jāorganizē tiesu varas pārraudzībā. Zināšanu papildināšana ir tiesnešu neatkarības garantijas, kā arī būtisks tiesu sistēmas kvalitātes un efektivitātes elements.

48. Atbilstoši likuma “Par tiesu varu” 13. pantam tiesnesis ar tiesas spriešanu saistīto pienākumu izpildes laikā ir neaizskarams. Tiesnesi nevar **apcietināt** un saukt pie **kriminālatbildības** bez Saeimas piekrišanas. Tiesnesim nevar piemērot **administratīvos sodus**, viņu nedrīkst aizturēt administratīvā kārtā. Par administratīviem pārkāpumiem tiesnesis saucams pie disciplinārās atbildības. Īpašs regulējums attiecas uz tiesnešu saukšanu pie disciplināratbildības un kriminālatbildības (skat. 84. panta komentāru).

³¹⁸ Skat., piemēram: *Amicus Curiae* Brief for the Constitutional Court of the “Former Yugoslav Republic of Macedonia” Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17–18 December 2010). Pieejams: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)038-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)038-e.asp) (aplūkots 05.09.2012.).

³¹⁹ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01.

³²⁰ Gobzems A. *Tiesnešu atalgojums. Atlīdzības likumā – Satversmes pārkāpums*. Jurista Vārds, 2010. 7. decembris, Nr. 49.

³²¹ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01.

³²² Satversmes tiesas 25.11.2010. spriedums lietā Nr. 2010-06-01.

49. Persona, kura uzskata, ka tiesas nolēmums ir nelikumīgs vai nepamatots, var to pārsūdzēt likumā noteiktā kārtībā, bet nevar celt tiesā prasību pret tiesnesi, kurš šo lietu izskatījis.³²³ Atbilstoši Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 16. punktam tiesnesim ir personiska imunitāte pret civilprasību par materiālajiem zaudējumiem, kas radušies sakarā ar neatbilstošu darbību vai bezdarbību, veicot savas tiesneša funkcijas.³²⁴ Arī Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome norādījusi, ka tiesnesi nedrīkst pakļaut personiskai atbildībai par pieļautajām kļūdām amata pienākumu pildīšanā (pat tad, ja valsts ir uzņēmusies šo atbildību, izmaksājot kompensāciju), izņemot par tišu pienākumu nepildīšanu.³²⁵ Iepriekš teiktais nozīmē, ka tiesa un tiesneši **mantiski nav atbildīgi** par darbībām, ko tie veic, pildot tiesas un tiesnešu pienākumu. Atbildība var iestāties tikai pilnvaru pārkāpumu gadījumā.³²⁶ Tomēr iepriekš teiktais neizslēdz valsts atbildību par kļūdām, ko pieļāvušas tiesas. Jebkurš prasījums par tiesas spriešanā pieļautajām kļūdām ir jāvērs pret valsti.³²⁷

50. Tiesnesim ir jājūtas drošam par savu un savu tuvinieku dzīvību. Likuma "Par tiesu varu" 87. pants noteic, ka tiesnesim ir tiesības uz viņa un viņa ģimenes locekļu, kā arī uz savas un savas ģimenes locekļu mantas aizsardzību.

51. Vairākās valstīs, jo īpaši angļu sakšu tiesību saimē, lai garantētu tiesas un tiesneša neatkarību, ar likumu ir ierobežota tiesas un tiesneša kritika, it sevišķi tiesvedības laikā. Piemēram, Lielbritānijā likuma "Par necieņu pret tiesu"³²⁸ 1.–7. pants aizliedz plašsaziņas līdzekļiem un citām personām izteikties par lietas izskatīšanu tiesvedības laikā, ja tas jebkādā veidā varētu ietekmēt procesa iznākumu. Par šo noteikumu pārkāpšanu ir paredzēts sods.

52. Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka pieļaujamās vārda brīvības robežas ir šaurākas gadījumos, kad tiek aizskarts tiesneša gods un cieņa, jo, izvērtējot kritikas robežas, šādās lietās jāņem vērā apstrīdēto izteikumu ietekme uz tiesu varas autoritāti un objektivitāti. Ņemot vērā tiesu īpašo lomu demokrātiskā sabiedrībā taisnīguma nodrošināšanai, tiesnešiem jābaida sabiedrības uzticība, lai veiksmīgi pildītu savus pienākumus. Tādēļ var būt nepieciešams aizsargāt šo uzticību pret destruktīviem un nepamatoti uzbrukumiem.³²⁹ Tomēr tiesu un tiesnešu darbība nebauda pilnīgu imunitāti pret kritiku un tās darbības publisku novērtējumu.

53. Latvijas normatīvie akti minēto jautājumu neregulē. Likums "Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem"³³⁰ tikai noteic, ka tiesvedības procesa atspoguļojumā nav pieļaujama tādu materiālu publicēšana, kuri pārkāpj nevainīguma prezumpciju.

³²³ Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību: Augstākās tiesas. 11.03.1991. plēnuma lēmums Nr. 1, 10. punkts. Grām.: *Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995*. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 16.–17. lpp.

³²⁴ Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 16. punkts.

³²⁵ Skat. Tiesnešu pamatprincipu 21. un 22. punktu.

³²⁶ Clayton R., Tomlinson H. *Fair Trial Rights*. Oxford: University Press, 2001, p. 16.

³²⁷ Skat. likuma "Par tiesu varu" 13. panta piekto daļu.

³²⁸ The Contempt of Court Act. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1981/49> (aplūkots 05.09.2012.).

³²⁹ Kučs A. Satversmes 100. pants. Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 366. lpp.

³³⁰ *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991. 14. februāris, Nr. 5.

2. Tiesnešu personiskā neatkarība

54. Tiesneša neatkarība ir ne tikai iepriekšējā nodaļā aplūkotā tiesas institucionālā neatkarība, bet arī tiesnešu objektivitāte un personiskā neieinteresētība lietas iznākumā. Jau Aristotelis uzsvēris, ka taisnīgums var pastāvēt tikai tad, ja pastāv distance starp tiesnesi un pusēm, tiesnesi un strīdu.³³¹ Kā norādījusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, tiesas neatkarības un objektivitātes jēdzieni ir cieši saistīti.³³² Tiesnešiem jānodrošina tāds objektivitātes standarts, kas ļauj sabiedrībai ticēt tiesas taisnīgumam, turklāt tiesas nolēmumiem ir ne tikai jābūt taisnīgiem, bet tiem arī jāizskatās taisnīgiem.³³³ Tiesnesim jābūt neatkarīgam, neraugoties uz tiesību normu sarežģītību, laika trūkumu, politiskajām svārstībām un viedokļu maiņām. Tiesnesim kā likuma sargam ir pienākums būt patstāvīgam un izturīgam. Tiesām jāizvairās no biežām, neparedzamām vai nejaušām pretrunām vai pārmaiņām.³³⁴

55. Kā 1933. gadā norādījis profesors V. Bukovskis, tiesnesim, lietu iztiesājot, nepieciešams iekšējs miers un vienāds noskaņojums pret abām pusēm, tiesnesis nedrīkst dāvēt savas simpātijas vienai pusei. Šo nosacījumu nav iespējams ievērot, ja tiesnesis tieši vai netieši pats ieinteresēts lietas iznākumā.³³⁵

56. Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka tiesas (tiesneša) objektivitātes jeb personiskās neieinteresētības (*impartiality* – angļu val., *impartialité* – franču val.) prasībai ir divi aspekti – **objektīvais un subjektīvais**. Pirmkārt, tiesai (tiesnesim) jābūt neieinteresētai no objektīva skatpunkta, tas ir, tai jānodrošina pietiekami daudz garantiju, lai izslēgtu jebkuras pamatotas šaubas par tās objektivitāti. Pārbaudot objektīvo neieinteresētību, tiesnesim jānoskaidro, vai, neraugoties uz viņa personisko attieksmi, nepastāv noteikti apstākļi, kas rada bažas par viņa objektivitāti, vai nepastāv juridiska rakstura šķēršļi, jo var būt gadījumi, kad tiesneša subjektīvā attieksme ir neitrāla, bet attiecīgo lietu viņš nevar skatīt likumā noteikto ierobežojumu dēļ.³³⁶ Otrkārt, tiesai jābūt subjektīvi brīvai no personiskiem aizspriedumiem vai personiskās ieinteresētības lietas iznākumā. Turklāt arī šķietamībai var būt zināma nozīme. Tas ir tāpēc, ka uz spēles ir likta sabiedrības un procesa dalībnieku uzticība, kas demokrātiskā sabiedrībā jābaida tiesai.³³⁷ Tomēr šķietamība nav pārbaudāma tikai no procesa dalībnieka viedokļa. Ir jāvērtē, vai šaubas par tiesneša neieinteresētību ir objektīvi pamatotas.³³⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesa vairākkārt norādījusi, ka tiesneša objektivitāte tiek prezumēta, ja vien nav pierādījumu par pretējo.³³⁹

³³¹ Sauvé Jeans-Marc. *La justice dans la séparation des pouvoirs*. Pieejams: <http://www.conseil-etat.fr/cde/fr/discours-et-interventions/la-justice-dans-la-separation-des-pouvoirs.html> (aplūkots 23.08.2012.).

³³² Skat., piemēram: ECT spriedums lietā *Lavents v. Latvia*. 58442/00, 28.11.2002., 117. punkts.

³³³ Clayton R., Tomlinson H. *Fair Trial Rights*. Oxford: University Press, 2001, p. 109.

³³⁴ Sauvé Jeans-Marc. *La justice dans la séparation des pouvoirs*. Pieejams: <http://www.conseil-etat.fr/cde/fr/discours-et-interventions/la-justice-dans-la-separation-des-pouvoirs.html> (aplūkots 23.08.2012.).

³³⁵ Bukovskis V. *Civilprocesa mācības grāmata*. Rīga: Autora izdevums, 1933, 483. lpp.

³³⁶ Sal.: ECT spriedums lietā *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*. 13778/88, 25.06.1992., 48.–51. punkts; ECT spriedums lietā *Fey v. Austria*. 14396/88, 24.02.1993., 30. punkts; ECT spriedums lietā *Langborger v. Sweden*. 11179/84, 22.06.1989., 32.–35. punkts.

³³⁷ Skat., piemēram: ECT spriedums lietā *Pabla Ky v. Finland*. 47221/99, 22.06.2004., 27. punkts.

³³⁸ ECT spriedums lietā *Şahiner v. Turkey*. 29279/95, 25.09.2001., 44. punkts.

³³⁹ Skat., piemēram: ECT spriedums lietā *Lavents v. Latvia*. 58442/00, 28.11.2002., 117. punkts; ECT spriedums lietā *Procedo Capital Corporation v. Norway*. 3338/05, 24.09.2009., 57. punkts. Skat. arī: Leach Philip. *Taking a case to the European Court of Human Rights*. London: Blackstone Press limited, 2011, p. 141.

57. Tiesnesim jāsiglabā vienāda distance attiecībā pret strīda dalībniekiem un to attiecīgajām interesēm saistībā ar strīda priekšmetu.³⁴⁰ Tiesnesim, skatot lietu, nedrīkst būt aizspriedumi pret kādu no procesa dalībniekiem. Turklāt tiesnesim pašam ir pienākums pārbaudīt, vai viņam nevarētu būt aizspriedumi, kas varētu radīt pamatotas šaubas par viņa objektivitāti.³⁴¹ Tiesu varai jāizlemj lietas bezpartejiski, pamatojoties uz faktiem un saskaņā ar likumu, bez jebkādiem ierobežojumiem, nepienācīgām ietekmēm, stimuliem, spiedieniem, iejaukšanās draudiem – tiešiem vai netiešiem, no jebkuras puses vai jebkāda iemesla pēc.³⁴²

58. Tiesneša objektivitātes prasības nostiprinātas arī likuma “Par tiesu varu” 14. pantā, atbilstoši kuram tiesnesis nevar piedalīties lietas izskatīšanā, ja viņš personiski tieši vai netieši ir ieinteresēts lietas iznākumā vai ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti, kā arī likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”³⁴³ paredzētajos gadījumos. Šādos gadījumos tiesnesim sevi **jāatstata**. Ja tiesnesis nav sevi atstatījis, personas, kas piedalās lietā, var pieteikt **noraidījumu** tiesnesim. Tiesneša atstatīšanas un noraidīšanas pamatu, atstatīšanās un noraidījuma izskatīšanas³⁴⁴ kārtību nosaka Administratīvā procesa likuma 116.–118. pants, Civilprocesa likuma 18.–22. pants, 160. pants un Kriminālprocesa likuma 55.–58. pants.³⁴⁵ Galvenais jautājums, uz kuru jāatbild, lai konstatētu tiesneša personisko ieinteresētību, – vai lietas iznākums varētu reāli ietekmēt tiesneša intereses.³⁴⁶

59. Vienlaikus jāatzīmē, ka viens no pamatiem tiesneša atstatīšanai vai noraidīšanai ir izteikts ar diezgan lielu abstrakcijas pakāpi: ja ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti. Šāds apstākļis var būt, piemēram, Somijas Tiesas procesa likumā ietvertais atstatīšanas vai noraidīšanas pamats “tiesnesis ir “ienaidnieks” kādam no procesa dalībniekiem”.³⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja pārkāpumu, kad lietu izskatīja tiesnesis, kurš iepriekš šīs lietas izmeklēšanas stadijā bija uzraugošais izmeklētājs, kaut arī viņš izmeklēšanā tieši nebija iesaistījies.³⁴⁸ Arī tiesneša intervija presē, kur viņš izsakās par tiesājāmās personas vainu, rada bažas par viņa objektivitāti.³⁴⁹

60. Lai nodrošinātu tiesas un tiesnešu objektivitāti, tiesnesim ir noteikti **ierobežojumi ieņemt citus amatus**. Atbilstoši likuma “Par interešu konflikta novēršanu valsts

³⁴⁰ Eiropas Savienības Tiesas 2010. gada 22. decembra spriedums lietā C-517/09 40. punkts.

³⁴¹ ECT spriedums lietā *Remli v. France*. 16839/90, 23.04.1996., 48. punkts.

³⁴² Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 2. pants.

³⁴³ Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā: likums (25.04.2002.). *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 9. maijs, Nr. 69.

³⁴⁴ Par noraidījuma izskatīšanas kārtību skat. arī: Satversmes tiesas 15.02.2005. spriedums lietā Nr. 2004-19-01.

³⁴⁵ Skat. arī: Pastars E. *Tiesneša noraidīšana un atstatīšanās Satversmes tiesas procesā*. Jurista Vārds, 2006. 21. novembris, Nr. 46 (449).

³⁴⁶ Clayton R., Tomlinson H. *Fair Trial Rights*. Oxford: University Press, 2001, p. 30.

³⁴⁷ Tiesas procesa likuma 13. nodaļas 1. pants. Citēts: ECT spriedums lietā *Pabla Ky v. Finland*. 47221/99, 22.06.2004., 17. punkts.

³⁴⁸ ECT spriedums lietā *Piersack v. Belgium*. 8692/79, 01.10.1982.

³⁴⁹ Levits E. Eiropas Cilvēktiesību tiesa un tās nozīmīgākie nolēmumi Latvijas lietās. Grām.: *Spriedumi un lēmumi lietās pret Latviju ar Egila Levita komentāriem. I*. Rīga: Eiropas Padomes informācijas birojs, 2004, 19. lpp.

amatpersonu darbībā”³⁵⁰ 7. panta trešajai daļai tiesnešiem ir atļauts savienot valsts amatpersonas statusu tikai ar amatu, ko viņi ieņem saskaņā ar likumu vai Saeimas apstiprinātajiem starptautiskajiem līgumiem, Ministru kabineta noteikumiem un rīkojumiem un pedagoga, zinātnieka, profesionāla sportista vai radošo darbu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka aizliegums savienot amatus ir noteikts tiesneša un arī tiesu varas kā viena no varas atzariem īpašā tiesiskā statusa dēļ.³⁵¹ Likuma “Par tiesu varu” 86. 1.pantā noteikts, ka tiesnesi uz noteiktu laiku, kas nav mazāks par trim mēnešiem, bet nepārsniedz trīs gadus, var norīkot darbā citā tiesā, Tieslietu ministrijā, Tiesu administrācijā vai starptautiskā organizācijā.

61. Atbilstoši ANO Tiesu varas neatkarības pamatprincipiem tiesu varas pārstāvji, tāpat kā citi pilsoņi, ir tiesīgi izmantot izteiksmes, ticības, apvienību un pulcēšanās brīvību, taču ar noteikumu, ka, izmantojot šīs tiesības, tiesnešiem vienmēr jāuzvedas tā, lai saglabātu sava amata cieņu, neatkarību, bezpartejiskumu un tiesu varas neatkarību. Tiesneši drīkst veidot un pievienoties **tiesnešu asociācijām** vai citām organizācijām, lai pārstāvētu savas intereses, lai veicinātu savu profesionālo apmācību un lai aizsargātu savu tiesu neatkarību. Tāpat Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes apstiprināto Tiesnešu pamatprincipu 12. punktā noteikts, ka tiesnešiem ir tiesības būt biedriem nacionālajās vai starptautiskajās tiesnešu biedrībās, kuru uzdevums ir tiesu varas misijas aizstāvēšana sabiedrībā.

62. Vairākās valstīs, tostarp Latvijā, ir noteikts aizliegums tiesnesim **darboties politiskajās partijās**. Tā atbilstoši likuma “Par tiesu varu” 86. panta trešajai daļai tiesneša amats nav savienojams ar piederību partijām vai citām politiskajām organizācijām. Šāds aizliegums nav noteikts visās valstīs,³⁵² bet jo īpaši ir raksturīgs valstīm, kurās pastāvējusi vienas partijas sistēma. Kā norādījis bijušais Augstākās tiesas priekšsēdētājs Gvido Zemrībo, Latvijas likumā šis ierobežojums tika iekļauts pēc tam, kad komunistiskā partija centās ietekmēt tiesas neatkarību politiskajās lietās, pamatojoties uz PSRS laikā darbojošos principu, ka kaut arī “tiesneši ir neatkarīgi un pakļauti tikai likumam, bet vēl ir arī partijas disciplīna, kam arī tiesneši ir pakļauti”.³⁵³ To, ka tiesnesim jābūt principiāli bezpartejiskam, Satversmes Sapulcē apspriežot Satversmes 17. panta redakciju, uzsvēra deputāts A. Bergs.³⁵⁴ Savukārt deputāts F. Cielēns, tam nepiekrītot, norādīja, ka Saeimā pagājušajās vēlēšanās jau ievēlēti diezgan daudz tiesnešu un pat senatori. Jāatzīmē, ka Satversmes 83. panta komentāra tapšanas laikā 2012. gada 19. jūlijā Satversmes tiesā pēc tiesneša Jāņa Neimaņa konstitucionālās sūdzības ir ierosināta lieta³⁵⁵ par likuma “Par tiesu varu” 86. panta trešās daļas atbilstību Satversmes 102. pantam (citstarp noteic tiesības

³⁵⁰ Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā: likums (25.04.2002.). *Latvijas Vēstnesis*, 2002. 9. maijs, Nr. 69.

³⁵¹ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01.

³⁵² *Pirmsiestāšanās procesa ES monitorings, 2001: Tiesu varas neatkarība*: Latvija. Ziņojums. Pirmsiestāšanās ES monitoringa programma. Budapešta: Atvērtās sabiedrības institūts, 2001, 36. lpp.

³⁵³ Zvejniece R. Gvido Zemrībo: *taisnība ir tikai viena, un tiesnesim jābūt tās kalpam*. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/viedokli.php?id=241617>

³⁵⁴ Latvijas Satversmes Sapulces stenogrammu izvilks (1920–1922). Latvijas Republikas Satversmes projekta apspriešana un apstiprināšana. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 248. lpp.

³⁵⁵ Satversmes tiesas 19.07.2012. lēmums par lietas ierosināšanu (lieta Nr. 2012-16-01). Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2012_118_ieros_J.pdf

apvienoties politiskās partijās). Kā norādīts Satversmes tiesas preses relizē,³⁵⁶ pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka mūsdienās apstrīdētajai normai vairs nav pietiekama attaisnojuma. Tajā paredzēto leģitīmo mērķi – nodrošināt tiesneša neatkarību – iespējams panākt ar citiem, mazāk ierobežojošiem līdzekļiem.

63. Tiesu varas neatkarību nodrošina arī noteikums, ka tiesu varu saista profesionālās slepenības noteikums par tiesu apspriedēm un konfidenciālo informāciju, kas iegūta pienākumu veikšanas laikā ārpus atklātiem tiesas procesiem. Tiesnešus nedrīkst spiest liecināt šādos jautājumos.³⁵⁷

64. Tiesnesim arī ārpus tiesas jāizvairās no visa, kas varētu mazināt tiesas spriešanas autoritāti un tiesneša cieņu vai radīt šaubas par viņa objektivitāti un taisnīgumu.³⁵⁸ Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa³⁵⁹ 4. kanonā dotas norādes, kā tiesnesim jāorganizē sava ārpus tiesas darbība, lai tā nonāktu pretrunā ar tiesneša pienākumiem.³⁶⁰ Piemēram, tajā noteikts, ka tiesnesim jārikojas ar saviem ieguldījumiem un citām finanšu interesēm tādā veidā, lai pēc iespējas samazinātu gadījumu skaitu, kad ir pamats tiesnesi atstatīt no lietas izskatīšanas.

3. Padotība likumam

65. Tiesneša neatkarība nevar pastāvēt atrauti no tiesneša **padotības likumam un tiesībām**. Šis apsvēruma ir obligāti jāievēro, iztulkojot tiesnešu neatkarības jēdzienu.³⁶¹

66. Ņemot vērā Satversmes 1. pantā nostiprināto demokrātiskas valsts jēdzienu, ar komentējamā pantā lietoto terminu “likums” jāsaprot ne tikai rakstītās tiesību normas un ne tikai likums šaurākā nozīmē, bet arī vispārējie tiesību principi.³⁶² Padotība tiesībām nozīmē arī Satversmei un vispārējiem tiesību principiem atbilstošu rakstīto tiesību normu piemērošanu. Tas ietver pareizās tiesību normas atrašanu un atbilstošu interpretēšanu, intertemporālās un hierarhiskās piemērojamības izvērtēšanu, atbilstošās judikatūras izmantošanu, kā arī tiesību tālākveidošanu.³⁶³ Ja Satversmei vai citam augstāka juridiska spēka normatīvajam aktam neatbilst zemāka tiesību norma, tiesa šo normu nepiemēro.

67. Ja tiesa uzskata, ka likumā ietvertā tiesību norma neatbilst Satversmei, tai jāaptur tiesvedība un jāvēršas ar pieteikumu Satversmes tiesā.³⁶⁴ Satversmes tiesa gan

³⁵⁶ <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2012-16-01%20PR%20par%20ierosin%20n%20as%20n%20as%20n%20as.pdf>

³⁵⁷ Tiesu varas neatkarības pamatprincipu 15. punkts, likuma “Par tiesu varu” 89. pants.

³⁵⁸ Likuma “Par tiesu varu” 89. panta ceturtā daļa.

³⁵⁹ Latvijas tiesnešu ētikas kodekss. Pieņemts Latvijas Republikas tiesnešu konferencē 20.04.1995.

³⁶⁰ Skat. arī Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojumus un atzinumus. Pieejami: <http://www.tiesas.lv>

³⁶¹ Osipova S., Strupiņš A., Rieba A. *Tiesu varas neatkarības un efektivitātes palielināšanas un nostiprināšanas rezerves*. Jurista Vārds, 2010. 9. marts, Nr. 10 (605).

³⁶² Vairāk skat. Iljanova D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Ratio iuris, 2005; Pētersons M. *Vispārējie tiesību principi un Satversmes tiesas kompetence*. Jurista Vārds, 2011. 3. maijs, Nr. 18 (665).

³⁶³ Skat. Satversmes tiesas 04.01.2005. spriedums lietā Nr. 2004-16-01, 17. punktu.

³⁶⁴ Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 9. punkts: Tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu par likumu un Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei, citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem) (16. panta 1.–3. punkts), kā arī Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi (16. panta 6. punkts) ir tiesai, izskatot civillietu, krimināllietu vai administratīvo lietu. Latvijas Vēstnesis, 1996. 14. jūnijs, Nr. 103 (588).

ir norādījusi, ka tiesu varas uzdevums ir pašai pārbaudīt, vai likumdevējs un valsts pārvalde nav pārkāpusi samērīguma principu, turklāt attiecinājusi šo atziņu arī uz obligātajiem administratīvajiem aktiem.³⁶⁵ Tomēr, kā norādījis arī E. Levits, ņemot vērā demokrātiskai valsts iekārtai raksturīgo demokrātiski leģitimētā likumdevēja principiālo “pārvaru” pār izpildvaru un tiesu varu, Satversmes tiesas lēmuma *plaša* interpretācija varētu “sašķobīt” Satversmes 1. pantā ietverto *varas dališanas principu*, samazinot likumdevēja iespējas noteikt tiesiskās sekas, tā vietā paplašinot iestādes un tiesas pilnvaras lemt par piemērotākajām tiesiskajām sekām arī tad, ja likumdevējs to samērīgumu jau ir apsvēris. Tomēr jāņem vērā, ka šāds risinājums būtībā pilnvaro tiesu interpretēt likumu tā, ka tiek *pārsniegta likuma vārdiskā jēga* (likums paredz izdot obligāto administratīvo aktu, bet tiesa tiek pilnvarota likumu interpretēt tā, it kā tas paredzētu rīcības brīvību). Šāda tālejoša likuma interpretācija – ko varētu uzskatīt par tiesību tālākveidošanu *praeter legem* vai pat *contra legem* – varētu būt pieļaujama tikai **izņēmuma gadījumos**. Tādēļ Satversmes tiesas 2007. gada 28. februāra lēmums ir jāinterpretē šauri, lai novērstu iespējamās negatīvās sekas.³⁶⁶ Tiesības koriģēt likumdevēja kļūdu un novērst likumā paredzēta obligāta administratīva akta izdošanu pati tiesa var tikai *netipiskos gadījumos*, proti, gadījumos, kad citādi rezultāts būtu *klaji nesamērīgs*.³⁶⁷

68. Praksē problēmas var rasties gadījumā, ja tiesa secina, ka piemērojamā likuma norma ir vai varētu būt pretrunā Eiropas Savienības tiesību normai. Kā norādījusi Eiropas Savienības Tiesa, valsts tiesai, kurai savas kompetences ietvaros ir jāpiemēro **Savienības tiesību normas**, ir pienākums nodrošināt šo normu pilnīgu iedarbību, pēc savas iniciatīvas vajadzības gadījumā nepiemērojot jebkuru tām pretrunā esošu normu, nelūdzot vai negaidot, kad attiecīgā tiesību norma tiks atcelta vai atzīta par spēkā neesošu. Ja tiesai jāpiemēro Savienības tiesību norma un tā šaubās par tiesību interpretāciju, tiesai, jo īpaši, ja tā ir pēdējā instance, ir jāvēršas Eiropas Savienības Tiesā ar lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu.³⁶⁸

69. Padotība tiesībām nenozīmē, ka tiesnesis var atteikties izlemt lietu, ja pastāv likuma robs vai likuma teksts ir grūti saprotams. Padotība likumam nozīmē arī likuma **robu aizpildīšanu**. Tiesas tiesībradošās funkcijas mērķis ir transformēt likumu, pārvēršot to par tiesībām, un tikai šī mērķa ietvaros tiesa ir tiesīga īstenot šo funkciju.³⁶⁹ Tas sasaucas ar ASV radušos un izplatīto tēzi, ka “konstitūcija ir tāda, kā tiesnesis nospriež, kādai tai jābūt” (*the constitution is what the judge decides it to be* – angļu val.). Lai gan kontinentālās Eiropas valstu tiesību sistēmās šī ideja iegūst atšķirīgu nozīmi, tomēr paliek nemainīgs fakts, ka tieši tiesa lielā mērā ir tā, kas nosaka, kāds ir rakstīto normatīvo tiesību aktu saturs³⁷⁰ konkrētajā dzīves gadījumā.

³⁶⁵ Satversmes tiesas 28.02.2007. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2006-41-01.

³⁶⁶ Levits E. *Samērīguma princips un obligātais administratīvais akts*. Jurista Vārds, 2007. 27. marts, Nr. 13 (466).

³⁶⁷ Turpat.

³⁶⁸ Skat., piemēram: EST 05.10.2010. spriedums lietā C-173/09 *Georgi Ivanov Elchinov*, 31. punkts.

³⁶⁹ Sniedzīte G. *Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats*. Jurista Vārds, 2009. 15. septembris, Nr. 37.

³⁷⁰ Turpat.

70. Lai nodrošinātu tiesību normu vienveidīgu piemērošanu un tādējādi nodrošinātu tiesiskās drošības principa ievērošanu, tiesas ievēro arī tiesnešu radītās tiesības. Attiecībā uz judikatūras ievērošanu īpaši jāuzsver gan Satversmes tiesas spriedumos, gan Eiropas Savienības Tiesas spriedumos, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos izteiktās atziņas. Minēto tiesu radītajām tiesnešu tiesībām ir īpaša vieta pārējo tiesnešu tiesību vidū.³⁷¹

71. Kā norādīts Latvijas Republikas Augstākās tiesas 1991. gada 11. marta plēnuma lēmumā "Par Latvijas Republikas tiesu neatkarību"³⁷², ja likums nav formulēts pietiekami skaidri un no likuma teksta nevar izdarīt secinājumu par to, vai konkrētais strīds ir pakļauts tiesai, tikai tiesai ir ekskluzīvas tiesības izšķirt, vai saskaņā ar likumu konkrētais jautājums ietilpst vai neietilpst tiesas kompetencē.

72. Savukārt no Eiropas Savienības Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka tiesas sniegtais prejudiciālais nolēmums ir saistošs valsts tiesai attiecībā uz konkrēto Savienības iestāžu aktu interpretāciju vai spēkā esamību, lai panāktu risinājumu pamata lietā.³⁷³

73. Zemākas instances tiesa noteiktos tiesību jautājumos parasti ievēro augstākas instances tiesas nostāju. Turklāt, ja zemāka tiesa seko augstākas tiesas atziņai, tai detalizēti nav jāmotivē savs nolēmums, ir pietiekami, ka tā atsaucas uz augstākas tiesas nolēmumu. Savukārt, ja zemāka tiesa vēlas atkāpties no augstākas tiesas atziņas, tai detalizēti jāpamato, kāpēc augstākas tiesas atziņa nav pareiza un tāpēc nav piemērojama.³⁷⁴

74. Saeima kā likumdevējs nav tiesīga grozīt vai atcelt tiesas nolēmumus, tomēr tā ir tiesīga apstiprināt vai noraidīt tiesnešu radītās tiesības, grozot vai radot no jauna attiecīgu tiesību normu. Ja tiesnešu tiesības ir attīstījušās tā, ka to piedāvātie risinājumi nesakrīt ar likumdevēja patieso gribu, ko tas bija ietvēris normatīvajā tiesību aktā, likumdevējs var šo savu patieso gribu uzsvērti izteikt, grozot attiecīgo normatīvo tiesību aktu.³⁷⁵

75. Viens no kritērijiem, kas nosaka tiesas darbības robežas tiesību jaunradē, ir nepieciešamība pamatot savus lēmumus ar juridiskiem un tikai juridiskiem argumentiem. Ja tiesas nolēmuma pamatā ir nejuridiski un politiski apsvērumi, tad ar šādu nolēmumu tiesa iejaucas jomā, kas nav tās kompetencē. Lai gan pamatojumā dažkārt var tikt vērtētas sabiedrības kopējās intereses un īpaši sociāli vai ekonomiski faktori, tomēr tiesa nedrīkst pārkāpt robežu, aiz kuras sākas politiski apsvērumi un likumdevējam demokrātiski leģitīmi nodotā kompetence.³⁷⁶

³⁷¹ Sniedzīte G. *Atsevišķi tiesnešu tiesību normu piemērošanu ietekmējoši faktori*. Jurista Vārds, 2010. 19. oktobris, Nr. 42.

³⁷² Latvijas Republikas Augstākās tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 14. lpp., plēnuma lēmuma 3. punkts.

³⁷³ Skat., piemēram: EST 05.10.2010. spriedums lietā C-173/09 *Georgi Ivanov Elchinov*, 29. punkts.

³⁷⁴ Banniza Ulrike. *The implementation of the principle of judicial independence in the relations between courts (between ordinary courts and ordinary courts and the constitutional court)*. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission): Workshop on "Judicial Independence and Incompatibilities of the office of Judge with other activities". Bishkek, Kirgizstan, 20–21 April 1998.

³⁷⁵ Sniedzīte G. *Atsevišķi tiesnešu tiesību normu piemērošanu ietekmējoši faktori*. Jurista Vārds, 2010. 19. oktobris, Nr. 42.

³⁷⁶ Sniedzīte G. *Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats (II)*. Jurista Vārds, 2009. 29. septembris, Nr. 39.

76. Tiesas nolēmumu “brīvība” jeb funkcionālā neatkarība saskatāma arī tiesas tiesībās atkāpties no agrākos spriedumos paustajām atziņām.³⁷⁷

77. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta otrajai daļai Satversmes tiesas spriedumā sniegtā attiecīgās tiesību normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Tāpat procesuālie likumi noteic, ka tiesību normu interpretācija (tulkojums), kas izteikta kasācijas instances tiesas spriedumā, ir obligāta tiesai, kura šo lietu izskata no jauna.³⁷⁸ Tomēr šis noteikums jāievēro, ņemot vērā Satversmes 83. pantu. Ja tiesnesis piemērotu Satversmei vai tiesību sistēmai neatbilstošu tiesību normas interpretāciju, kuras pareizību viņš pats apšaubā, tad šāda tiesneša rīcība ne vien neatbilstu Satversmes 83. pantam, bet arī pārkāptu Satversmes 92. pantā garantētās personu tiesības uz taisnīgu tiesu. Ikvienai tiesai konkrētās lietas ietvaros patstāvīgi jāpārbauda iepriekš sniegtās tiesību normu interpretācijas pareizība un jāgādā, lai konkrētajos faktiskajos apstākļos attiecīgā interpretācija būtu pareiza un nodrošinātu taisnīgu lietas izlemšanu.³⁷⁹ Kā norādījusi Eiropas Komisija par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisija), tiesnesim ir jābūt neatkarīgam arī no nepamatotas ietekmes, kas var rasties no citu tiesnešu nostājas. Augstākas tiesas vai citas augstāka līmeņa tiesas pieņemto vadlīniju, kas ir saistošas zemāka līmeņa tiesām un pastāv noteiktās postpadomju valstīs, pielietošana praksē tādējādi ir problemātiska. Tiesnesim, spriežot tiesu, jābūt neatkarīgam arī no augstākām tiesām.³⁸⁰ Eiropas Tiesnešu konsultatīvā padome norādījusi, ka nav pieļaujama nekāda tiesnešu ietekmēšana ar pavēlēm vai instrukcijām, ne arī pakļaušana tiesu sistēmas hierarhijas spiedienam.³⁸¹

³⁷⁷ Sniedzīte G. *Tiesnešu tiesību konstitucionālais pamats*. Jurista Vārds, 2009. 15. septembris, Nr. 37.

³⁷⁸ Skat. Administratīvā procesa likuma 350. panta pirmo daļu, Civilprocesa likuma 476. panta pirmo daļu, Kriminālprocesa likuma 589. panta pirmo daļu.

³⁷⁹ Skat. Saeimas viedokli: Satversmes tiesas 13.12.2011. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-15-01, 3. punkts.

³⁸⁰ Eiropas Komisijas par demokrātiju caur tiesībām (Venēcijas komisijas) pētījums Nr. 494/2008. Ziņojums par tiesu varas neatkarību. 1. daļa: tiesnešu neatkarība. Pieņemts Venēcijas komisijas 82. plenārsēdē 2010. gada 12.–13. martā. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)004-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)004-e.pdf) (aplūkots 12.01.2012.).

³⁸¹ *Tiesnešu pamatprincipi*. Eiropas Tiesnešu konsultatīvās padomes secinājumi, 10. punkts. Jurista Vārds, 2010. 28. decembris, Nr. 52.